

Prepovedan sad.

Spisal Juraj Pangrac.

„**O**, težko jo povem, prav težko, zakaj to je žalostna dogodba,“ je rekel z mehkim, nekako otožnim glasom stari Mrgoletov stric, sklenil roke ter gledal nekam žalostno predse. „Ovbe, ovbe! To je žalostna dogodba, žalostna povest, prav žalostna, pravim,“ je rekel, in bridko se mu je storilo pri srcu, bridko, da so mu zaigrale solze v očeh in zapolzele po njegovih razoranih resnobnih licih . . . A jaz nisem vedel, kaj pomenijo te solze v njegovih očeh in vedna resnoba na velih licih stričevih; nisem poznal

toge stričevega žalostnega srca, ne temnih oblakov na njegovem zgubanem čelu . . . In silil sem v strica in ga prosil: „Oh, povejte, povejte! . . .“

Zakaj sem ga prosil! . . . Oh, da bi ga nikdar ne bil! . . . A zgoditi se je moralo, kakor se je zgodilo; doigrati se je moral konec žaloigre stričevega življenja, tako je bilo menda usojeno . . .

Morda je menil sivi starček, da stori dobro delo, ako mi razodene skrivnost svojega srca, žalostno povest svojega življenja; morda je slutil, da me utegne njegova povest obvarovati pred korakom po — prepovedanem sadu . . . nikdar dovolj obžalovanem; ali pa ni mogel predobri striček zavreči prošnje mojega srca; zakaj naposled se je le vdal. „Naj bo,“ je rekel, „povem ti to žalostno povest! Bog v nebesih pa se me usmili in mi odpusti, kar je provzročila moja lahkomiselnost še v otroški dobi! Delal sem pokoro celih sedemdeset let.“

Tako je rekel in začel praviti. Žalostna povest mi je šla do srca. Vi vsi, ki jo čitate, vedite, da je tedaj, ko se je to dogodilo, izginil za vedno smeh s stričevih ust. Oh, nesrečni, prepovedani sad, ki je provzročil toliko gorja! . . . Oh, nesrečne smodke! . . .

I.

Mali nedolžni Mihec gre po cesti. Jaz ga — ne, ne! — Mrgoletov Tone, to se pravi samo Tone . . . torej Tone ga pokliče: „Mihec, pridi sem, boš nekaj videl!“

Mihec skoči brez obotavljenja k Tonetu, ki reče zdaj: „Ali veš, Mihec, kaj imam tukaj v malhi? Ugani, če si kaj moder!“

„Pokaži,“ veli Mihec, „potlej pa že uganem.“

„Pojdi no: če ti pokažem, potem ti ni treba ugibati!“

„I, pa samo malo pokaži!“

Tone odpre suknjič in pokaže v malho, rekoč: „Na, poglej! — Zdaj pa reci, če poznaš, kar si videl.“

„O dè-te, dè-te: smodke! . . . Joj, kje si jih pa dobil?“

„A, kaj bi izpraševal! Pojdi rajši z menoj; greva za vrtni zid, tam jih pokadiva.“

Mihec je ob teh besedah od veselja poskočil. Danes se mu izpolni, kar je že tolikrat natihoma želel. Aj, smodko bo kadil kakor veliki fantje, ki gredo od maše! . . .

Šla sta tedaj za zid ter palila prepovedani sad — smodke . . .

Tone, ki je bil že malo bolj velik in je že večkrat poizkušal kaditi in tudi res kadil, je prižgal smodko takoj s prvo žveplenko, a Mihec, ki dotlej še nikdar ni imel prepovedanega sadu v ustih, je bil bolj neroden. Popraskal je malone že pol pesti žveplenk, a smodka mu le še ni gorela. Bil je že ves vrtoglav in tudi peklo ga je po ustih, da so se mu cedile debele sline dol po bradi, a smodke le ni maral deti iz rok. Jako ga je jezilo, da Tonetu gori, njemu pa neče. Nemiren je stopical gorindol in skoro nevoljno zavpil: „Pa kako je to, da mi ne gori smodka!“

„Hm! Pa si jo odgriznil na koncu?“

„Kje? — Tukaj?“

„Da, tam, na gorenjem koncu, kjer se devlje v usta, se odgrizne taka reč, pa vleče. — Neroda neumna, zakaj pa nisi odgriznil, ali ne veš tega?“

„Kako naj vem, saj mi še nisi povedal tega! Pa praviš, da je treba odgrizniti na koncu?“

„I, kajpak, drugače ne vleče!“

„Pa si ti odgriznil?“

„I, seveda sem!“

„Pa te ni speklo, kaj?“

„A, kaj me bo speklo!“ se mu posmeje Tone in potem pouči tovariša: „Lej, najpreje se odgrizne in nato prižge; in prižge se na drugem koncu, ne na tem, kakor ti. Kako bo potem speklo? . . . Seveda, goreče smodke ni devati v usta; kajpak, taka peče, seveda . . .“

„Bodi, bodi! . . . Kaj bi se narejal! Ali morem verjeti, da si ti odgriznil smodki konec? I, saj že tako peče hujše ko poper, ko se samo ust dotakne; kaj še, ko bi jo moral celo ugrizniti.“

„Lej ga tepca! Kdo te pa sili in veli: odgrizni ji konec! . . . Pa ji ga odreži ali pa odščipni, pa bo vleklo, pa bo gorelo.“

„E, nikar ne bodi precej hud!“ reče pomirljivo Mihec, ko vidi, da se tovariš razburja. To je bilo všeč Tonetu. Smodko vzame iz ust ter mu jo ponudi, rekoč: „Mihec, na mojo, ki dobro gori. Vleci, pravim, bom pa jaz tvojo zapalil.“

Mihec potegne nekolikrat. Gost dim se mu pokadi pod nosom, gost dim, ki ga čisto omami.

Zdajci jima poči oster, svareč glas na uho. Oba hkrati se ozreta. Njiju prestrašene oči zagledajo Tonetovo mater, ki prihaja naglih korakov. Ah, skoro je že stala pred njima. Iz za zidu ju je opazila in nič ni pomišljala, kar brezovko je pograbila in šla nad paglavca.

„Beži!“ zavpije Tone in steče. A preden je mogel zbežati, so ga že lasale materine roke, in brezovka je pela, da je bilo joj! Cvilil in javkal je poredni otrok, a vse ni nič pomagalo, šele ko je trdno obljubil, da se ne bo nikdar več niti dotaknil smodk, kaj še, da bi jih kadil, so ga izpustile materine trde roke.

Mihec je zbežal po klancu, a dobro je čul mater, ki je vpila za njim ter ga svarila: „Fantek, imej pamet in pusti to reč pri miru, da ne storiš samega sebe in nas vseh nesrečnih . . .“

II.

Mihec je bežal po klancu, a ni vedel prav, kod teče. Nekaj dimov, nekaj puhov smodke ga je tako omamilo, da je bil čisto motoglav. In ko je pri begu udaril ob kamen z nogo, in se mu je kri pocedila iz prsta, tega še opazil ni. Vse mu je plavalo in plesalo pred očmi.

Hipoma začuti silno slabost. Oprijeti se je moral ob plotu, da se ni sesedel na tla. Vedel je, da to prihaja od smodke, in sram ga je začelo biti. In da bi ga nihče ne opazil takega, kakršen je tedaj bil, se splazi na bližnji skedenj. Komaj še more zaloputniti vrata za seboj, pa se mu zvrtil v glavi, in zvali se kot klada po golih tleh . . .

Na skednju je bil maček, ki je lovil miši. Prestrašilo ga je tako, da je zatrepetalo srce v mačjem telesu, ko so tako iznenada začula njegova tanka ušesa, kako so zacvilila in zaškripala vrata in kako je nekdo kar skviška telebnil na gole deske. Prestrašilo ga je torej jako, in zamijavkal je vznemirjeno in odskočil s preže v stran. In miška, ki jo je čakal in prežal nanjo celo uro, mu je tedaj ušla . . . Ah, tako srečno mu je odnesla pete, kar pred nosom mu je odfrčala v svet, in on sam ji je odprl pot . . . Ah, kako grozno hudo mu je bilo po miški! . . . A nič ni pomagalo, če so še tako grdo gledale njegove oči, če se je še tako mastno oblizaval in če so se mu še tako gosto cedile sline iz gobca: dobra pečenka mu je zaenkrat takorekoč iz ust padla, in zdaj ne pomaga več žalovati, po toči je prepozno zvoniti . . .

Ubogi Mihec je silno trpel na svojem trdem ležišču na skednju. Vročina ga je kuhala, da mu je kar od las kapljalo, in slabo mu je bilo, da nikoli tako. Zdelo se mu je, da nekdo s kladivom razbija po njegovi ubogi glavi, pijani od tobaka. In hipoma začuti, da zemlja nima tečajev, da zemlja nima podnožja, da se ves svet podira in pada nadenj . . .

„Oh, kaj sem storil, kaj sem storil!“ toži Mihec ter joka milo. Nato pa začne viti roke ter med jokom in stokom prositi: „Oh, odpustite, ljubi moji starši! Odpustite, ljubi moji bratci in sestre! Oh, odpusti tudi ti, ljubi moj angel varuh in prečista Devica Marija! Nikoli, oh, nikoli več! Oh, usmilite se me in pomagajte mi, pomagajte! . . .“

Mačku se čudno zdi, kdo bi tako otožno jokal in stokal. Popravi si torej s taco brke, zaviše rep ter jo mahne oprezno na kraj nesreče . . .

Pri vratih je ležal Mihec. Kako je bil bled! Kot zid, kot zid je bil njegov obraz! . . . Med prsti je tiščal Mihec neko rjavo reč, ki se je na enem koncu kadila. Ko mu prigori ta reč do prstov, tedaj šele zazna, da še drži svojo nesrečo v rokah . . . Jezno jo zmečka med prsti in vrže v stran. Tleča pade v otepe. Oho, Mihec! Ogenj in slama, to ne gre skupaj! . . .

Maček je menil, da je miška privzdignila Mihcu roko ter mu skočila iz rokava. Hop! je lopnil za njo. Sline so se mu pocedile, ko je iztegnil vrat in odprl požrešni svoj gobec. A zdaj je boleстно zacvilil in zabrusil gorečo reč iz ust. Tako hudo popoprane miške še ni okušal, kar je živ . . .

Mačka jezi, da mu gre danes vse po nesreči. „Lenuhu se tako godi,“ mu nekaj reče.

Hipoma pa privzdigne maček glavo in rep. Nekaj novega so zagledale njegove oči. Ogenj je na skednju . . . Tista reč, ki jo je izbursil Mihec izmed prstov, ni bila miška, kakor je maček mislil izprva, ampak bila je smodka, ki je še tlela in užgala otepe, slamo, pol skednja . . .

Maček grozno zamijavkne, se spne kvišku in — skok-skok! — pa je bil zunaj. Kakor bi ga gnal veter, drvi naprej in naprej v drznih vratomlornih skokih. In vpije in se dere, da pridrve vse mačke na vas poslušat in gledat, kaj se je prigodilo hudega. A če je maček še bolj vpil in se drl in praskal s taco ob prašni vaški pot na vasi kakor da bi pisal nevernim Tomažem, kar je videl in slišal in kaj se zdaj strašnega godi na Mrgoletovem skednju, vendar mu ni nihče verjel, da res ondi gori, gori, gori! . . .

Zdaj se tudi nekaj zasveti Mihcu, ki se je iztezal in premetaval po deskah. Debelo se mu izbulijo oči, ko vidi, da gori, da je ena stran skednja že vsa v plamenu. Groza ga obide in strah ga prevzame tako jako, da se takoj iztrezne. Skoči tedaj pokonci kakor brezumen ter začne gasiti, gasiti z golimi rokami. A drugega ne dožene, kakor da se jako opeče. Zdaj sleče suknjič in pobija ogenj z njim, a vse nič ne pomaga; ogenj se je že preveč razširil, da bi ga pogasila taka stvarca, kakor je bil Mihčev suknjič. Zdajci se prime ogenj še Mihčeve obleke. „Jezus, Jezus, Jezus!“ vpije nesrečnež ves obupan, trga obleko s sebe ter išče, kje bi ušel gotovi smrti, a povsod: ogenj, ogenj, ogenj! . . . O, nesrečne smodke . . .

„Ješ, ogenj, ogenj!“ zavpijejo ljudje na vasi. „Mrgoletov skedenj gori, Bog se nas usmili!“ zavpijejo in vro skupaj . . .

III.

Mati je še vedno karala Toneta, ki ga je za lase privlekla v hišo, ga poučevala o zlih posledicah kajenja na zdravju ter mu v živih besedah stavila pred oči nesreče in uboštvo, ki jih le pogostokrat prōvzročajo mladi kadilci. Sirota ni vedela, kaj se godi odzunaj, da ji že gori takorekoč nad glavo; ona pač ni slutila, da se njena pridiga tako kmalo uresniči na njenem lastnem imetju. Zdaj zavpije nekdo pri oknu: „Ogenj, ogenj!“

Tonetu zapre sapo ta glas, mati pa se prestraši, da prebledi in obstane kakor okamenela na svojem prostoru. Ko pa se ji poleže prvi strah in more zopet prosteje dihati, sklene roke in vzklikne potrto: „O, Bog se nas usmili! . . .“

Zunaj zasliši vrvenje in drvenje ljudi. „O, ubogi ljudje, kjer gori! Ljubi Bog se jih usmili in jih potolaži v njih žalosti!“ je vzkliknila zopet mati ter velela sinu: „Tone, hitiva pomagat!“

Šla sta. Pred vrati pa jima zavpije soseda: „Kaj spite, da se ne zganete in ne pridete iz hiše! Vaš skedenj je v plamenu!“

Mati omedli in se zgrudi ob durih. Žene pristopijo in jo močijo. Tone stopi poleg matere kakor obsojenec.

„Bežite, bežite! Hiša se vnema . . . že gori . . . bežite! . . .“

Mater so odnesli nezavestno iz hiše. Tone je stopal v žalostnem izprevodu poleg matere. Ni se mu poznalo, če kaj diha; njegov obraz je bil kakor iz voska. In ko so prenesli mater na varno ter jo tamkaj oživljali, je stal Tone poleg nje kakor kip iz lesa ter ji zrl nemo v obraz. In ko so drugi vpili in drezali vanj, se on ni zmenil za to; saj še čutil ni, da ga drezajo, saj še slišal ni, da vpijejo . . . Le v mater je gledal neprestano in še s trepalnicami ni trenil . . . In ko so ga odstranili od matere, da so mogli z zdravili k nji, je obstal tam, kamor so ga zbežali, a obrnil je pogled v mater ter ji gledal v oči, kakor da je še nikdar ni videl. In ko so odšli z zdravili, je pristopil bližje, a z očesom ni trenil; vedno je imel uprt pogled v mater . . .

Ko pa je po daljšem času prišla mati zopet k zavesti in je izpregledala, se je tudi Tonetu razvezal jezik. Globoko je tedaj vzdihnil, pristopil čisto k materi ter izustil te strašne besede: „Mati, jaz sem tega kriv, moje nesrečne smodke! Ubijte me . . .“

Mati je obupno sklenila roke in bolestno zajokala . . .

Iz kupa ogorkov se je valil in dvigal gost črn dim. Pogorelo je vse. Ponosni Mrgoletov dom leži zdaj v pepelu in razvalinah . . .

Mihca so iskali. Dobiti ga niso mogli nikjer. Siromak je našel smrt v plamenu. Kako drago je moral plačati smodko! . . .

Ko zve Tone to žalostno vest, se mu zašibe kolena in se sesede ob potu na zemljo. „Ljudje božji, jaz sem tega kriv, moje nesrečne smodke! Vrzite me na dno pekla!“ Tako je zadonelo iz nesrečneževih ust.

Ljudje so se spogledali ter izprašali fanta dalje. Razodel jim je vse, kar je vedel. In zvedeli so dosti, preveč. „Nesrečnež!“ so zavpili nad njim in dvignili pesti! . . . Ubogi Tone pa se bije po obrazu, si puli lase in trga obleko s sebe. Oči se mu čudno obračajo, njegova usta pa vpijejo venomer: „Zvežite me in vrzite me na dno pekla, jaz sem vsega tega kriv, moje nesrečne smodke! . . .“

Toneta so uklenili in gnali k sodišču. Od sodišča je prišel v bolnišnico, odtam pa v blaznico, kjer je ostal okovan v železju več let; siromaku je otemnel duh, znorel je . . .

Ko je ozdravel in so ga izpustili iz blaznice, se ni upal domov. Taval in begal je po svetu kakor izgubljeni sin, a nikjer ni našel tolažbe. „Jaz sem bil vse nesreče kriv, moje nesrečne smodke!“ Ta zavest mu je grenila in morila življenje, pod to težo je zdihoval, koder je hodil . . . In ko je obhodil pol sveta in ni našel leka svojim ranam in ne miru, ki je po njem tako hrepenelo njegovo srce, se je postaral in obnemogel. In ko je obnemogel, si je zaželel po domu. In ko je stopil na domačo zemljo, mu je za hip odleglo; zakaj ljubezen do domače svete grude je bila tako močna, da je zatemnila njegovo bol, toda le za hip . . . In potem je zopet trpel . . .

* * *

„Umret sem prišel domov,“ je pozdravil neznane domače obraze, ko je prestopil čez toliko let zopet hišni prag svojega očeta. In domači so se spomnili — požigalca . . . Odkazali so mu izgovorjeni kot . . .

Denarjev ni prinesel, kakor so pričakovali, a govorili so, da ve pripovedovati čudne reči. Nekoč sem se mu približal, da bi kaj zvedel od njega. Ko sva postala prijatelja, mi je povedal to žalostno povest svojega življenja.

Saj veste, Mrgoletov stric — to je tisti Tone, požigalec . . .

